

HONZA ŠIBÍK SE VRÁTIL Z HAITI. Sedli jsme si nad jeho fotografiemi z ničivého zemětřesení a mluvili o tom, co viděl a prožil. Zjistili jsme, že můj pohled čtenáře novin a diváka televizních zpráv je naprosto odlišný od jeho. Že věci jsou podstatně jinak, než jak v médiích vypadají.

PTAL SE JIŘÍ X. DOLEŽAL
FOTO JAN ŠIBÍK

MARKETING KATASTROFY

Fotograf Jan Šibík viděl to, o čem nikdo nenapsal

Absurdita dneška na Haiti – zloději bývají nakonec okradenými. Rabující okrádají jiné rabující.

Dorazils do Port-au-Prince 187 hodin po zemětřesení. Cos viděl?

Blížili jsem se s Michalem Kubalem k hlavnímu městu Port-au-Prince a já neviděl nic z toho, o čem jsem do té chvíle četl a co sledoval. To mě překvapilo. Neviděl jsem jediný zničený barák ani žádnou zkázu.

Chceš tím říct, že situace není tak zlá, jak líčí média?

Než jsem jel, udělal jsem si přehled ze všech hlavních světových tiskovin a agentur. Psaly o tom, že město Port-au-Prince je de facto zničeno. A najednou do něj vjíždím a ono stojí.

Cos čekal?
To, co jsem viděl při zemětřesení v Arménii, to, co jsem viděl v roce 2002 po zemětřesení v Turecku v Gölcüku anebo když jsem

fotografoval následky tsunami na Srí Lance. Míra destrukce tam všude byla výrazně větší než tady. Nemůžu a nechci zlehčovat tragédii Haiti, ale je důležité říct, že například počet spadlých domů v Port-au-Prince odhaduji tak na deset procent, což jsem nikde nečetl. Neštěstí téhle země tkví v tom, že v zoufalém stavu byla už před zemětřesením. To zemětřesení ji dorazilo.

Máš nějakou interpretaci toho, proč o tom média referují tak, jak referují, a v podstatě jinak, než jaká je realita?

Opakuji, nesnižuji tu tragédii. Ale postup médií je jednoduchý, vidím to koneckonců i na sobě. Sám do redakce posílám jen ty nejdramatičtější záběry. Stejným způsobem samozřejmě pracují

i ostatní novináři, ať už z Reuters, AP, CNN, nebo BBC. Ti, kteří tam nejsou a pak vidí v novinách, časopisech a v televizi dramatické záběry, mají pocit, že takhle to tam tedy vypadá. Další důvod toho zveličování je, že humanitární organizace se samozřejmě snaží vyvolat dojem obrovské tragédie. Mají tedy logicky tendence některé údaje trochu nadsazovat. Je to takový „marketing katastrofy“. Třetí důvod je nezkušenost novinářů. Nemají možnost srovnání, řada z nich vidí takovou tragédii vůbec poprvé, nedokáží zkrátit své emoce. A pak, i když ve srovnání s jinými neštěstími je třeba počet zničených domů daleko menší, referují tak, že tentokrát jde o tu pravou apokalypsu.

Jak je to s odhady počtu obětí, které média prezentují taky velmi dramaticky?

Oficiálně se nyní uvádí přes dvě stě tisíc obětí (k 29. lednu) a počítá se s tím, že jich bude přes tři sta padesát tisíc. Dobře vím, že by to byla tragédie, i kdyby tam bylo sto mrtvých, ale ten počet, jež uvádějí, je zcela jistě výrazně nadsazený. Nikdo vlastně pořádně netuší, kolik lidí žilo v Port-au-Prince. Nikdo nikdy nespočítal, kolik lidí odjelo bezprostředně po zemětřesení. Nikdo neví, kolik obětí ještě leží pod sutinami, které jsou odklizené z nepatrného procenta. A především – nikdo nespočítal mrtvé. V minulém RX jsem uveřejnil velmi brutální fotku, kde bagr nabírá lidská těla a vysypává je na korbu nákladáku, jenž je odváží do hromadného

hrobu. OSN uvádí, že takhle bylo odvezeno víc než sto padesát tisíc mrtvých! To by muselo odjet pět tisíc takových plně naložených nákladáků a to není možné. Za celou dobu mého pobytu tam – byl jsem v Port-au-Prince sedm dní – jsem viděl takový nákladák dvakrát. Vůbec netuším, jak k tomu číslu OSN dospěla. Když postihla Srí Lanku vlna tsunami, každého mrtvého vyfotografovali. Stejně postupovali v Thajsku. Tady se nic takového nedělo. Možná nebyly možnosti nebo prostředky, a navíc tu zavládl totální chaos. Nadsazování počtu obětí je způsob, jak vybudit maximální soucit ve společnosti, protože sto padesát tisíc mrtvých zasloumá s lidskou psychikou víc, než když se řekne počet třikrát nebo pětikrát menší.

Marketingově vzato to tedy vypadá, že tisíc lidských životů má větší cenu než dva.

Cena lidského života je vůbec další věc, která mě absolutně šokovala. Ty první dny, kdy všude byl hlad, nedala se koupit voda, nedalo se koupit nic, jsem si uvědomil, jak je nízká. Přišel jsem na místo, kde ti lidé usilovně hrabali, a já se jich ptal: „Kolik lidí tady asi umřelo?“ A oni na to: „Tady byl obchod.“ Hledali věci, ne lidi. Kdyby vyhrabali bednu s minerálkami, mělo to pro ně větší hodnotu než zachráněný život. Cena lidského života je někdy zoufale nízká, a co se týče Haiti, je to jedna z těch nejnižších úrovní na planetě.

Ty máš možnost srovnání reakcí lidí v postižených oblastech. V čem se chovají Haíťané jinak než třeba Turci nebo Arméni po zemětřesení?

Z jedné věci jsem byl absolutně šokovaný. Z toho, že ani třetí den po zemětřesení se naprostá většina lidí nesnažila vyhrabávat, pokoušet se ještě zachránit své nejbližší. Víím, že tam nebyla skoro žádná technika, ale předtím tam stála spousta velmi nízkých domů, takže přece jenom se mohli pokoušet něco dělat i bez pomoci techniky, rukama, lopatami. Ti lidé ale byli odevzdaní. Možná je to tím, že Haiti dostává rány pravidelně, takže ta odevzdanost je jim blízká, mají pocit, že jim nic jiného nezbyvá. Viděl jsem tu jen zřídka lidi, kteří se snaží hledat v troskách a někoho zachránit. Z toho jsem byl v šoku. A pak snad ještě víc, když se věci daly do pohybu. Když se pátý den obrovské množství lidí, stovky, možná tisíce lidí najednou pustily do rabování. To bylo skutečně brutální, to jsem ještě nezažil. Na destrukci jsem vlastně zvyklý, tu navíc zařídila příroda, ale pro mě bylo nejnepochopitelnější, že místo aby zachraňovali životy, snaží se něco sebrat. Já víím, někteří přišli o všechno, je to asi zčásti pud sebezáchovy, možná bych taky kradl, ale ta míra rabování byla nejvyšší ze všech míst, kde jsem kdy byl.

Viděl jsi rabovat tisíce lidí?

Tisíce. To rabování je tam tak rozšířené, že policie už se tu věnuje jen tomu, aby vůbec něco uhlídala. Jsou to celé obrovské čtvrti, kde se rabuje. Čtvrti, kde byla obchodní střediska, byznys centra, obchodáky, supermarkety. Je to tak, že v jedné ulici jsou policajti, hlídají dva rohy a o ulici dál se krade, policajti se přemístí, lidé se zase

Střed města. Tady se drancuje nejvíc.

Přistíženě povalí na zem a nechají je patnáct minut válet v prachu

Kradené věci se dají hned na místě prodat

přemístí na to místo, kde předtím byla policie. Místní policie je velmi tvrdá, používá zbraň, na ty lidi střílí, což nám může připadat děsivé, ale zdá se, že se to tam jinak ani nedá. Velice zajímavý byl ten střet, kdy přijely tisíce vojáků v rámci jednotek OSN, většinou afrických, ale i jednotky brazilské, jordánské, policajti se přemístí, lidé se zase

a někteří i dokonce fotili, jak je ta místní policie brutální.

Co se tedy děje, když někoho chytí při rabování?
Povalí ho na zem, nechají 15 minut ležet v prachu, i když třeba ukradl jen triko, a potom ho pustí. Co s ním mají dělat? Kvůli zemětřesení se do města dostalo až pět tisíc těch nejtěžších kriminálníchků, →

Přes všechny excesy, jež se na Haiti dějí, je tu potřeba pomoci

vězňů, kteří se pohybují po městě a nejenže kradou, ale oni i znásilňují. Bezpečnostní situace je teď na Haiti úplně největší problém. **Vykazují místní úřady kromě toho, o čem teď mluvíš, už nějaké známky činnosti? Probudila se místní samospráva?**

Z místní samosprávy je vidět jediné policie. Ovšem musíme si uvědomit, že rabování, okrádání a znásilňování tam probíhalo i před zemětřesením. To je taková každodenní všednost Haiti, jen v míře anarchie a neštěstí se to znásobilo. Oni ti policajti dělají to, na co jsou zvyklí. Na druhou stranu, když někdo nesl televizi, monitor či trika, tak to na místě zabavili a naházeli na hromadu. No a pak přijelo policejní auto a nedělám si iluze o tom, kam asi ty věci odvezlo. Míra korupce je na Haiti obrovská.

Z toho, co tady říkáš, vyplývá, že prostý Haitián usedl po zemětřesení před chalupu, chvíli čekal, až mu otrnulo, aniž by se pokusil zachránit své blízké, a pak šel krást.

Tak to je řečeno příliš natvrdo. Samozřejmě jsem viděl i lidi, kteří hrabali a zachraňovali. Ale mi-

nimálně pro značnou část národa to, cos řekl, platí. A to je pro mě to brutální Haiti.

Má v kontextu těchto poznatků vůbec smysl mezinárodní pomoc, dobročinné koncerty, sbírky, jež se pořádají po celé planetě? Já si osobně myslím, že člověk, který si nechce pomoci, žádnou pomoc dostat nemůže.

Nebyl bych v tom názoru tak tvrdý jako ty. Každá pomoc, každá sbírka, každý koncert mají smysl. Dobročinný koncert je samozřejmě synonymum kýče, ale zapůsobí na city a díky tomu se pak vyberou obrovské částky. Jde o dvě věci. Za prvé se ptám, proč nebyly koncerty na pomoc, když probíhaly neskutečné masakry v Sieře Leone, proč nebyly koncerty na pomoc, když probíhalo vyvražďování v Libérii nebo když hladověl Súdán nebo když bylo nedávno zemětřesení v Pákistánu? Druhá otázka je, jestli se ty obrovské prostředky, které se díky těm kýčovitým koncertům nasbírají, efektivně použijí. Jde o to, aby se peníze neodevzdávaly nějakým místním představitelům, u nichž bych se oprávněně obával, že zůstanou na jejich

kontech. Myslím si, že tragédie, která postihla Haiti, může vést k nastartování něčeho lepšího. Ale jen pokud se ty peníze využijí na stavby nových obydlí, pokud se nerozkradou a pokud si světové společenství poradí s korupcí a rabováním.

Je na základě toho, co jsi tam viděl, představitelné, že si nějakým rozumným způsobem budou vládnout Haitiáné sami? Nebylo by lepší, kdyby tam zůstala americká armáda?

To je velmi choulostivá otázka. A pro mě těžká odpověď. Řeknu něco, za co mě bude plno lidí nenávidět a osočí mě z rasismu, ale jde o moji autentickou zkušenost. Byl jsem v mnoha afrických zemích, kde vládli kolonizátoři, byl jsem i jinde, kde fungovaly koloniální mocnosti, a bohužel nejednou se mi stalo, že za mnou přišel člověk, který si tu dobu pamatoval, a řekl: „Když jsem byl mladý, žil jsem v nesvobodné zemi, ale existoval nějaký řád. Teď jsem v zemi jako by svobodné a je tu chaos, korupce a žije se mi daleko hůř.“ Někteří ti staří lidé mi naznačili, že se jim za nesvobody, kolonialismu, žilo lépe, a to je šílené zjištění. Se svo-

bodou se musí umět nakládat a je to práce, to přece víme dobře i my sami. Když se ale vrátím na Haiti – myslím si, že američtí vojáci jsou tam teď hrozně potřební, protože aspoň do značné míry zabrání rabování a korupci, jenže na druhou stranu nesmí dojít k tomu, co se stalo třeba v Iráku a v Afghánistánu. My, euroamerická zóna, máme často pocit, že víme, jak se má správně žít, a zavádíme jim naše pořádky. Oni si ale musí žít podle svého v mezích, které převezmou. Teď jsou Američané na Haiti potřeba, aby hlídali. Potom je to samozřejmě jen na Haitiánech. A pokud si oni sami neuvědomí, že je potřeba něco změnit, tak bude celá ta země v háji, jako byla v minulosti a jako je teď.

Tedy zemětřesení jen tu bídu posunulo.

Mám zajímavou zkušenost se zemětřesením. Na Haiti jsem totiž vůbec poprvé v životě zažil otřesy. Hned dva, jeden 6,0 a druhý 6,1 stupně Richterovy škály. Otřes o síle 6,1 je jen devět desetin od toho tragického, který zabil tolik lidí. Překvapilo mě, jak mi ten otřes připadal slabý. Vypadalo to jako nic.